

GÖMÖRI GYÖRGY

Emlékek virágnyelven

Camilla Mondral magyar levele

Gömöri Györgyhez

kívül-belül

GÖMÖRI GYÖRGY (1934) London

Camillát, a magyar irodalom egyik legjobb és legtermékenyebb fordítóját valamikor 1955-ben ismer-tem meg, amikor egy lengyel íróküldöttséggel éppen Magyarországon járt. Ez csak egy futó találkozás volt Budapesten vagy Tihanyban, ahová a Kulturális Kapcsolatok Intézete engem is kiküldött tolmács-nak. Nem magától Camillától, hanem Kerényi Gráciától hallottam a nálam jóval idősebb fordító hölgy, Grácia barátnőjének változatos életéről és karrierjéről: Camilla Párizsban született 1911-ben, apja ott élő lengyel festőművész volt, aki csak az első világháború után költözött át Bydgoszczba. A két hábo-rú között Camilla Varsóban élt, az egyik minisztériumban kapott állást, de a hivatali karrier igazán nem érdekelte, inkább különböző sportoknak szentelte idejét, végül a vívásnál kötött ki, tagja lett a len-gyel kardvívó válogatottnak, így látogatott először Budapestre, és ismerkedett meg először magya-rokkal. A második világháború kezdetén, amikor a lengyel kormány Romániába menekült, ő is Kolozsvárt választotta ideiglenes lakhelyül, de innen hamarosan átköltözött Budapestre, ahol franciát taní-tott Lázár Károly altábornagy, Horthy Miklós testőrprancsnoka gyermekeinek, miközben illegálisan dolgozott az emigráns (londoni) lengyel kormánynak. Camilla Mondralt, aki időközben jól megtanult magyarul, letartóztatta a Gestapo, és rövid börtön után Ausztriába deportálták. Itt jósolta meg neki egy ismeretlen bécsújhelyi osztrák férfi, hogy addig nem lesz nyugalma, amíg nem kezd írással foglalkoz-ni. Camillát ez meglepte, de még pár évig eltartott, amíg magyar könyvek fordítására adta a fejét. Elő-ször főleg klasszikusokat, Jókait, Mikszáthot fordított, de mivel a népi demokráciák közötti kultúrcse-re szorgalmazta a kortárs írók fordítását, fokozatosan beleolvasta magát az újabb kori magyar iroda-lomba, ahonnan hibátlan érzékkel választotta ki magának a legjobb fordítandó szövegeket – legna-gyobb sikere talán Örkény *Macskajáték*-fordításának volt.

Barátságunk tulajdonképpen levelezéssel, illetve egy könyvküldeményel kezdődött. Déry Ti-bor *Niki. Egy kutya története* című kisregénye, az 1953 nyarán kezdődő magyarországi reformkor-szak, illetve a kulturális „olvasás” egyik legjelentősebb műve, ami egy kutya sorsán keresztül mu-tatja be a magyarországi sztálinizmus törvénytelenégeit, 1956 végén eljutott Camilla Mondralhoz, méghozzá Wiktor Woroszylski lengyel költő és újságíró jóvoltából. Ehhez az árucsempészéshez én is hozzájárultam: miután 1956. november 11-én végigkalauzoltam Woroszylskit az utcai harcokban félig szétlőtt Ferencvárosban, nemcsak megadtam neki Déry Tibor titkos telefonszámát, hanem ma-gam is fölhívtam Déryt azzal a kérdéssel, hogy fogadna-e egy lengyel újságíró. ¹ Az igenlő válasz után Wiktor felkereste Déryt, aki szívesen fogadta Wiktor, akivel németül szót értett, és meg is kér-te, vigye magával Varsóba a *Niki* egy példányát. Woroszylskit az összes többi lengyel újságíróval együtt még ugyanazén a napon kiutasították Magyarországról, a lengyelek a szovjet katonák által ellenőrzött jugoszláv határon át távoztak.

Varsóban Wiktor átadta Camilla Mondralnak a *Niki* egy példányát azzal a biztatással, hogy ha Camilla gyorsan lefordítja, talán tudja közölni *Nova Kultura* című lapjában. Erre azonban a lengyel cenzúra 1957. évi fokozatos szigorodása miatt már nem került sor, ezért Camilla, aki már korábban fordított Dérytől, Woroszylski javaslatára ² eldöntötte, hogy egy Franciaországba látogató ismerősé-vel átküldi fordítását Jerzy Giedroycnak, aki a Párizs közelében levő Maisons-Laffitte-ban szerkesz-tette *Kultura* című folyóiratát, és sorra adta ki a legjobb lengyel emigráns írók könyveit. Giedroyc már látta a regény francia kiadását, és (részben az én sürgetésemre) azonnal a lengyel kiadás mel-lett döntött. Ennek köszönhetően 1959 végén már megjelenhetett lengyelül a *Niki* a kitűnő lengyel emigráns író és publicista, Gustaw Herling-Grudziński előszavával – természetesen a fordító nevé-nek feltüntetése nélkül. ³ Ekkor még Déry Tibor börtönben volt, ahonnan csak egy évvel később, az 1960-as tavaszi amnesztiával szabadult.

Erre a kis bevezetőre, úgy érzem, szükség volt Camilla Mondral első, magyarul írott levelének megértéséhez. Mivel a korabeli lengyel cenzorok közül nagyon kevesen tudtak magyarul, amikor

mint oxfordi kutatódiák fölvettem a levelezést Camillával, első két alkalommal ő még virágnyelven, de magyarul írt nekem. Később átváltott anyanyelvére. 1963-ban, amikor aztán „hontalan” útlevéllel, egy polonista tanfolyamra megint ellátogattam Lengyelországba, felújítottuk barátságunkat, ami folytatódott és megmaradt, számos levél, varsói és budapesti találkozások mellett, egészen Camilla haláláig.

Az alábbi Mondral-levél szövegén nem javítottam, csupán szögletes zárójelbe téve kiegészítettem egyes kifejezéseket, illetve „sic” jelzéssel feltüntettem a magyarul kiválóan értő Camilla Mondral kisebb stiláris hibáit.

Varsó, 1959. I. Jan.
Kedves Gyurikám,

Igazán szép, hogy nem felejtette el régi barátait. Már régen akartam magának írni, pláne amikor az „Eszmélet” című kiadványt megkaptam,⁴ de rettenetesen lusta vagyok. Azt hiszem, a magyarázat egyszerű: ha valaki tollal keresi a kenyerét, akkor mindenféle írás – ez már munka. Régebben, amikor nem is gondoltam, hogy valaha közöm lesz az irodalomhoz, nagy és szenvedélyes levélíró voltam. No, de ez nem érdekes. Fő, hogy most írok.

1. Köszönöm az „Eszmélet”, a Karácsonyi lapot és most a verses kötetét.⁵ Mivel alig egy félórával ezelőtt megkaptam, nem volt még időm elolvasni, csak belekukucskáltam. Gratulálok. Természetesen a második példányt továbbítani fogok⁶ (sic), de még nem tudom, mikor. Remélem nem sokára, mert folyton utazgatnak oda az emberek. Én is voltam Pesten szeptemberben, de ez alkalommal „sportoló” szerepében (tudni illik valaha jó vívó voltam, most egyik klubunknak a vezetőségében székelek). Nem is találkoztam jóformán senkivel az írók közül, csak Vidor Micuval.⁷

2. Tibor (D.) bácsi már kikerült a szanatóriumból.⁸ Nem tudom, milyen állapotban, de jó, hogy megvan.

3. Szoktam néha kapni az „Irod.Uj”-ot,⁹ ha lesz alkalma, legyen szives a szerkesztőségnek átadni az üdvözlőmet és megköszönni a lapjuk megküldését. Többen szokták ezt nálam olvasni, nagyon keresett áru. Sajnos, elég ritkán kapom meg, de a „Látóhatárt” még ritkábban, azt hiszem csak 2 példányban van [meg nekem].

4. Lefordítottam Tibor bácsinak a kutyakisregényét, lengyelre. Akarták kiadni, de végeredményben nem lett abból semmi. Mi a véleménye, nem lehetne ezt ott nálatok kiadni? Én nem tudom kit érdekelne ez az ügy. Ha véletlenül, mint fél-lengyel,¹⁰ ismerne valakit ebben a szakmában, legyen szives érdeklődni. Én elküldeném (sic) egy gépelt példányt magának – nyomdakész állapotban. Talán a „Kulturát” érdekelne (sic) ez? Én nem akarok ebben az ügyben levelezni, inkább ugy privát úton.

58-ban csak Gráciával találkoztam¹¹ más író v. fordító nem járt nálunk. A mi szövetségünk következetesen betartja a vonalát: addig nem áll szóba velük, amíg nincs rendes írószövetség.¹² Azért a kulturális egyezményben nincs csere-utazás. Rosszul is áll nálunk a magyar könyvek kiadása. 2 év óta alig jelent meg valami: tavaly „Mégis mozog a föld” az én fordításomban, az idén [a] „Tanár úr kérem” (Sperlingné) és [a] „Szökőár” (Vidor M., ford. E. Mrocsko). Most nyomdában van az „Aranyember” (II-ik kiadás, én fordítottam). A napokban nyomdába kerül [a] „Szent Péter esernyője” – Mikszáth – én fordítok (sic). Sperlingné, nem sietve (sic), fordítja az „Egri Csillagok”-at és utána Mórának (sic) az „Aranykoporsót” szándékozik lengyelre áttenni. Ugy néz ki nagyjából a helyzet. Ha ezek a dolgok érdekelnek, szivesen néha írok róluk. Én is hálás leszek, ha ír valamit.

5. Nálam nincs semmi ujság. Azt hiszem ismeri Deák Karcsit? Ausztráliában van, egyetemre jár, jól megy neki. Szoktunk néha levelezni. Vannak-e ott közös ismerőseik? Mit csinál A. Tamás?¹³ Hogy élnek? Miből?

Drága Gyurikám, még egyszer köszönöm a kedves levelét és szívből üdvözlöm
Camilla M.

A levél első oldalának tetején, tehát utólag, Camilla reagál a *Virág-bizonyosság* néhány versére. Fordított betűkkel ezt írja: „P.s. Nagyon tetszik nekem: 45, 46, 47 és 54 oldal! Most elolvastam.”¹⁴

JEGYZETEK

¹ Lásd még Wiktor WOROSZYLSKI, *A határ átlépése*, Irodalmi Jelen Könyvek (Arad, 2013), 178.

² 2017-ben az Elewator című szcczecini folyóirat egy teljes számot szentelt Déry Tibor munkásságának, ebben Daniel Warmuz és Lagzi Gábor egy-egy tanulmányban részletesen foglalkoznak a lengyel *Niki* történetével. Warmuz közli Camilla Mondral Jerzy Giedroychoz írt levelét, amiből kitűnik, hogy a könyv külföldi kiadásának gondolata az akkor még kommunista párttag Wiktor Woroszylskitől származott. *Elewator*, 2017/4, 9.

³ Warmuz részletesen elmondja, hogyan kapott a szerző és a fordító is honoráriumot. Ez volt az egyetlen külföldi honorárium, ami Déry börtönbüntetése idején sikerült eljuttatni feleségéhez, Bőbéhez, WARMUZ, *i. m.*, 11.

⁴ Oxfordban megjelenő magyar folyóirat 1958–59-ben. Első száma sokszorosított, a második nyomtatott volt, de a lap pénzhiány miatt ezután meg is szűnt.

⁵ Gömöri György *Virág-bizonyoság* című kötetéről van szó: Otthon kiadó (London, 1958), a színes borító Ambrus Győző műve.

⁶ Két példányt küldtem Camillának, azzal a kéréssel, hogy a másodikat juttassa el Budapesten élő barátomnak.

⁷ Vidor Miklósnak (1923–2003) több könyvét fordították lengyelre, az egyiket Camilla Mondral.

⁸ Téves értesítés, Déry Tibor csak 1960 tavaszán szabadult a „szanatóriumnak” nevezett börtönből.

⁹ Az Irodalmi ujság 1957 és 1962 között Londonban jelent meg a Congress of Cultural Freedom nevű szervezet támogatásával, felelős szerkesztője Faludy György volt.

¹⁰ Mivel nincsenek lengyel rokonaim, ez a jellemzés Camilla részéről udvarias formula.

¹¹ Kerényi Grácia (1925–1985) költő, műfordító, közös barátunk. Nevét Camilla lengyelesen írja „Gráciá”-nak.

¹² A Magyar Írószövetséget a Kádár-kormány 1957 januárjában felfüggesztette, csak 1959 szeptemberében engedélyezték újjáalakítását.

¹³ Aczél Tamás (1921–1994) magyar író, 1952-ben Sztálin-díjat kapott, de az 1953-as Nagy Imre-program után tevékeny részese lett az ún. „írólázadásnak”. 1956-ban Jugoszlávián át emigrált, Londonban élt 1966-ig, ekkor átköltözött az Egyesült Államokba, ahol az amhersti egyetemen tanított. Angolul is jelentek meg könyvei, közülük a legfontosabb: *Illuminations*, New York, 1980.

¹⁴ A Camilla által kiemelt versek mind az 1956-os forradalomhoz kapcsolódnak.

WAGNER NÁNDOR, *Fiát sirató anya síremlék* (1954) modellje a mashikói Wagner Nándor Műveinek Emlékházában (Japán)